

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

**Global
Communities**
Partners for Good

**АКТИВІЗАЦІЯ МОЛОДІ
ТА ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ
З РОЗВИТКУ ГРОМАД**

**ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ**

ДОВРЕ ПРАКТИКИ

**ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ
ЦЕ ДОБРЕ**

АКТИВІЗАЦІЯ МОЛОДІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ ГРОМАД

Практичний посібник про розвиток,
досвід і досягнення громад-партнерів програми USAID

«Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)
в сфері реалізації молодіжної політики, та призначене передусім для міс-
цевої влади в ОТГ, активістів, волонтерів, зацікавлених осіб та мешканців
ОТГ

Загальна редакція: Тарас Репицький

Автори: Тарас Репицький, Юлія Ткачук, Анна Товстуха, учасники проектів
USAID DOBRE

Фото: USAID DOBRE

Дизайн: Інститут Суспільних Ініціатив

Це видання стало можливим завдяки щирій підтримці американського
народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).
Зміст є відповідальністю Громадської організації «Український кризовий
медіа-центр» та Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) і не обов'язково
відображає точку зору USAID чи уряду Сполучених Штатів.

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП

Хто з голів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) не задумувався над тим, що робити з молоддю, щоб молоді люди були більше зацікавлені жити в своїх громадах і долучатися до їх розвитку, платити податки, створювати бізнеси і продукувати креативні ідеї? Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) теж ставила ці питання і перед громадами-учасницями, і перед усіма сторонами, зацікавленими у впровадженні ефективної молодіжної політики на місцях. Ми випробували різні підходи і моделі – від вуличних акцій для активізації молоді, до навчань, експертних обговорень, розроблення нормативних документів і фінансування проектів молоді. Цей посібник включає висновки, до яких ми прийшли у результаті роботи з громадами над залученням молоді до місцевого самоврядування, а також дієві практики та інструменти, перевірені на досвіді, і приклади успішних місцевих ініціатив.

Головна річ, яку і програма DOBRE, і наші громади зрозуміли у результаті зусиль з активізації молоді – це те, що до розвитку молоді потрібно підходити системно. Так, як і до будь-якого іншого аспекту місцевого урядування. Реформа децентралізації покладає відповідальність за реалізацію молодіжної політики на рівень громад. Саме на вас зараз покладені функції організації молодіжної роботи з усіма відповідними послугами та

інфраструктурою. Що це означає на практиці? З чого почати? Що необхідно зробити, як і в якому порядку? Для того, щоб побачити, як виглядає системна робота з молоддю в громадах, програма DOBRE разом з партнерами розробили «Дорожню карту молодіжної роботи». Вона не лише показує, з яких речей складається місцева молодіжна політика, а й служить дороговказом та інструментом оцінювання того, як організована молодіжна робота у вашій громаді.

За умов, коли все ще не прийнятий Закон про молоді й існує дуже мало нормативних документів, що регулюють молодіжну політику, а працювати з молоддю потрібно вже зараз, ця карта працює як колективний розум, що підсумовує досвід громад та експертів і пропонує прозорий і послідовний підхід до побудови молодіжної роботи на місцях. Ця карта – результат роботи усіх ключових сторін, зацікавлених у налагодженні якісної роботи з молоддю у громадах: Міністерства молоді та спорту в Україні, Міністерства регіонального розвитку, програми DOBRE, Програми розвитку ООН в Україні, програми U-LEAD, асоціації органів місцевого самоврядування і об'єднаних територіальних громад, представників молодіжних організацій та об'єднаних територіальних громад, які мають досвід якісної молодіжної роботи. Поставлені в ній стандарти – досить високі. Багато громад уже виконують частину

завдань і роблять кроки, необхідні для створення належних умов розвитку молоді. Ті громади, які лише починають організовувати молодіжну роботу, можуть отримати більше інформації і ресурсів у цьому посібнику, який деталізує елементи молодіжної роботи і розкаже, як саме можна досягти результатів.

Механізми реалізації молодіжної політики повинні розширюватись, адже вони позитивно впливають на розвиток молодих людей, зокрема на їхню мотивацію. Більше того, ми впевнені, що кожна з громад, яка почне системно працювати з молоддю, віднайде і свої креативні методи співпраці з молоддю і розвитку їхніх навичок. Й у відповідь отримає енергію, натхнення і долученість молодих мешканців громади до позитивних перетворень. Як зазначає один з учасників подій програми DOBRE Василь Телеп: «По завершенню навчань з'являється якась енергія, ентузіазм творити щось у себе в громаді, оскільки, за короткий період проведення часу з класними та активними людьми сам заряджаєшся силою, ідеями та розумінням чогось нового, що викликає бажання щось робити, змінювати, втілювати у себе вдома».

Цей посібник покаже, як використання інструментів, перевічених у громадах-учасницях програми DOBRE приведе до кращих результатів. Ви не лише дізнаєтесь, що робити, щоб

рухатися по дорожній карті молодіжної роботи до якісної молодіжної політики у своїй громаді, а й побачите, як по-справжньому залучити молодь. До посібника включено, зокрема, такі практики:

- » дослідження, слухання, зустрічі, звітування, «кава з головою», молодіжні дні у рада, неформальне спілкування та ін., що дозволять почути молодь;
- » форум DOBREDIY, день самоврядування, ярмарки можливостей, день ОТГ, програми волонтерства, навчання у дії – впровадження місцевих проектів, презентації успішних людей, що дозволять розвивати молодь;
- » молодіжна рада, молодіжна організація (наглядова рада), бюджет участі, розвиток інфраструктури (спорт, молодіжні простори), ресурси для молоді (Peace Corps, українські провайдери послуг з розвитку спроможності), що дозволить посилити всі можливі ролі молоді у урядуванні;
- » вибори, створення дорадчих рад, включення молоді у ради і комітети, працевлаштування, молодіжне підприємництво, що дозволить довгостроково підтримувати участь молоді в житті ОТГ.

Тут є як приклади успішних проектів залучення молоді, так і нові ідеї активізування залучення молоді до місцевого урядування. Також пропонуємо перелік додаткових ресурсів для роботи з молоддю та приклади нормативних документів, дотичних до молодіжної політики (типове положення про молодіжну раду, дорожня карта, чеклист діяльності молодіжної ради).

Команда програми DOBRE щиро дякує всім громадам, з якими мала змогу працювати при підготовці даного посібника, і які стали цінною оазою інформації та знань, які ми хочемо передати й іншим громадам. Окрема подяка, всім особам, які надали корисну інформацію та пряму мову.

ЧОМУ МОЛОДЬ ВАЖЛИВА ДЛЯ ГРОМАДИ? >>>

Процес децентралізації в Україні є безповоротним та ефективним інструментом розвитку громад та людського капіталу. Проте крім фінансових інструментів бюджетування та розвитку інфраструктурних об'єктів (доріг, зупинок тощо) для сталого розвитку громад та місцевого людського капіталу надважливим є врахування молодіжної політики як одного з основних елементів для подальшого стратегічного планування та довготривалого розвитку.

Проаналізувавши результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», проведеного на за-

мовлення Міністерства молоді та спорту, ми виокремили наступні дані:

Тож, молодіжна політика в умовах децентралізації по своїй суті є формуванням комфортного середовища для життя, розвитку, зайнятості молоді в громадах. Ми маємо на увазі таке середовище, яке дозволить молоді розвивати себе в громадах, де вони народились, проживають та планують залишатись. Якісна молодіжна політика має такі основні складові: фінансове забезпечення та забезпечення якісними кадрами, розвиток відповідної інфраструктури для молоді та механізми залучення молоді до процесу ухвалення рішень.

Основними показниками ефективної молодіжної політики є отримання бюджетних преференцій для цього напрямку та створення майданчиків для прийняття управлінських повноважень в громаді, а саме призначення відповідальних за вирішення цих завдань, що у наш час є надважливим питанням в умовах децентралізації.

Важливо, щоб молодій людині було цікаво бачити себе в майбутньому громаді, вдосконалювати та реалізовувати себе. Вплив молоді на процеси децентралізації є одним з ключових питань молодіжної політики України.

Нашим спільним завданням є реакція на готовність молоді стати причетною до змін (див. результати опитування вище), що відбуваються в ОТГ, шляхом розроблення якісних моделей розвитку молодіжної політики (надалі – МП) на місцях. Це зробить її відповідальною в

МОЛОДІЖНА
ПОЛІТИКА
В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
ПО СВОЇЙ СУТІ Є
ФОРМУВАННЯМ
КОМФОРТНОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ
ЖИТТЯ, РОЗВИТКУ,
ЗАЙНЯТОСТІ
МОЛОДІ В
ГРОМАДАХ <<<

майбутньому за громаду через відчуття своєї долученості до громади і результатів своєї праці.

Найпростіше змінити своє мислення та сприйняття власної значимості у громаді вдається представникам молодого покоління, серед яких учні, студенти та молоді сім'ї, які дбають про своє майбутнє та розуміють, що добробут та розвиток території залежить насамперед від їхніх дій та ініціатив.

За результатами вже згаданого всеукраїнського соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», проведеного на замовлення Міністерства молоді та спорту, майже половина молоді, що мешкають в ОТГ, зазначає відсутність змін для молоді після створення громад, а більше третини молоді вважають, що місцева влада не враховує їхню думку при ухваленні рішень. Проте позитивним є той факт, що більше половини молоді готова особисто долуча-

тися до ініціатив у громаді, тобто готова змінювати своє життя на краще. Тому якщо метою керівництва є збільшення кількості молоді у громаді, потрібно зробити ряд нескладних кроків, які сприятимуть залученню молодого населення до життя громади, стимулюватимуть його більшу активність, лояльність і відповідальність.

майже **47%** молодих людей, які мешкають в ОТГ, вказують, що не відчують змін для молоді після створення громад;

понад **35%** вважають, що місцева влада не враховує їхню думку при ухваленні рішень.

52% молодих людей готові особисто долучитися до ініціатив у громаді. І це вагомий показник, що молодь хоче змінювати своє життя та життя своїх громад.

Користь більш відкритого урядування у сфері молодіжної політики є очевидною:

- » для молоді зміна є швидше перевагою, а не небезпекою;
- » моделі залучення молоді в ОТГ є перевіреним і реалістичним інструментом;
- » відомі приклади успішних проектів залучення молоді підтверджують переваги.

Отже, модель відкритого розвитку, що спонукає молодих людей проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, бути залученими і мати змогу визначати пріоритети і методи здійснення молодіжної політики.

Залучення молоді до прийняття стратегічних рішень дає безпосередні переваги громаді, що видно на прикладі проекту ГО «МАРТ» – «Громада, де чути голос молоді», що був реалізований на Чернігівщині у Кіпівській, Корюківській, Лосинівській, Сосницькій та Коропській ОТГ. Команди з активістів, молоді та влади розробили проекти стратегії розвитку молодіжної політики, що були згодом затвердженні відповідними місцевими радами.

Залучення молоді до стратегування дало громадам Чернігівщини такі результати:

- » 1. Дослідження та аудит наявних ресурсів (від кількості молоді до вільних приміщень, що можуть бути використані як майданчики для розвитку молоді).
- » 2. Через залучення молоді до розробки стратегій, видно включеність у процеси та генерування десятків проектів та ідей щодо покращення життя в громаді не лише для молоді, а й для інших верств населення.
- » 3. Через планування діяльності на наступні роки, підвищено зацікавленість молоді у залишанні на місцях. «Я тепер бачу перспективи в своїй громаді» – учень 10 класу Кіпівської ОТГ.

РОЗДІЛ 2.

ТИПОВІ ВИКЛИКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В МАЛИХ ГРОМАДАХ

ДОСЛІДЖУЮЧИ МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ НА СЕЛІ, МОЖНА ВИДІЛИТИ 4 ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ:

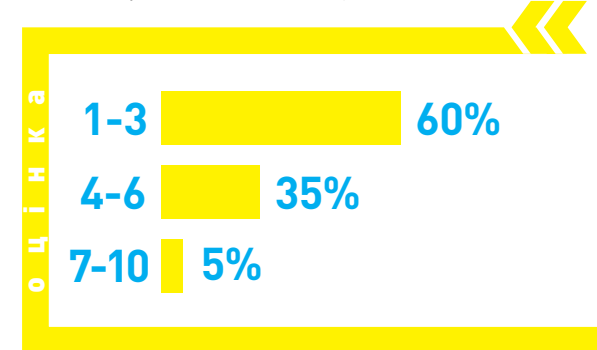
1. БЕЗРОБІТТЯ

Рівень безробіття загалом в Україні серед молодого населення у віці 15 – 24 років досягає майже 18%, а у віці 25 – 29 та 30 – 34 років становить майже 10%. Рівень безробіття традиційно вищий серед чоловіків, ніж жінок цього віку, а також більший у містах, ніж у сільських районах. Традиційно нижчий рівень безробіття в сільській місцевості зумовлений участю у веденні домашнього господарства та управління ними.

Однак, цей позитивний факт щодо нижчого рівня безробіття серед молоді у сільській місцевості знижується тривалішим періодом безробіття. За науковими дослідженнями досвід безробіття серед молоді є більш руйнівним для них, ніж для їхніх батьків, через те, що батьки мають менше економічних засобів підтримувати своїх дітей.

Провівши аналіз середньостатистичного робочого дня мешканця громади із диверсифікованою фокус-групою молоді у Байковецькій та Великогаївській ОТГ, ми дійшли до висновку, що 73% молоді не бачать можливостей навіть тимчасового працевлаштування через відсутність пропозиції на ринку, а 47% через ведення домашнього господарства.

Після аналізу проведеного опитування серед молоді 15-24 років у 10 ОТГ було визначено, що молодь не відчуває підтримки у працевлаштуванні, підготовки до нього від основних залучених до їх розвитку сторін (місцева влада, навчальний заклад, позашкільне середовище), адже на питання **«Оцініть наскільки Вас підтримують у працевлаштуванні місцева влада, навчальний заклад чи позашкільне середовище»** відповіді розподілились наступним чином:

Відповідно, розвиток молоді у громаді неможливий без створення умов працевлаштування.

Загальна проблема відсутності робочих місць має наступні складові:

- » 1. Недостатній розвиток співпраці навчальних інституцій із місцевими та регіональними роботодавцями.
- » 2. Низький рівень розвитку локальних статистичних демографічних прогнозів, що дозволили б планування активної бізнес-діяльності та відповідно створенню нових робочих місць в регіоні повноважень керівництва ОТГ.

ДЕКІЛЬКА ПРИКЛАДІВ УСПІШНИХ СИСТЕМ СТИМУЛІВ В ОТГ:

Ці дві складові породжують низький інтерес як до інвестиційної діяльності в регіоні так і до розвитку підприємницької діяльності. А отже, не зважаючи на географічну близькість до природних ресурсів, зокрема землі, до якої немає доступу у містах, молодь все рівно відмовляється розвивати наявні ресурси в довгостроковій перспективі, що дозволить створити сталі соціальні ліфти, а натомість надає перевагу коротко-строківим, але вже налагодженим, соціальним ліфтам у містах та за кордоном.

Також варто зауважити, що підприємцям важко знайти робочу силу з сучасними навичками в сільській місцевості: критичне мислення, інноваційність, лідерство, стратегічне мислення та IT-обізнаність.

Важливим фактором залишається ознайомлення молоді з тенденціями та напрямками розвитку всієї ОТГ, а ще краще залучення їх до процесу планування, що дасть можливість побачити, що є за чим повертатись, або що не покидати.

Відповідно до наведених тез, вклад в освіту разом із інформуванням про середньострокові перспективи і наявні вакансії – це ті практичні речі, які вже зараз можуть робити ОТГ для молоді.

» 1. У Тереховлянській ОТГ створена молодіжна рада, що активно забезпечує майданчик для комунікації проблем та ідей молоді. Через якісне розподілення коштів та пріоритизацію молодіжної політики збільшено кількість гуртків для молоді, облаштовані простори для розвитку учнів та студентів, молоддю створенні центри дозвілля та відбувається постійна генерація ідей щодо змін в громаді. Через залучення молоді до створення туристичних маршрутів, її зацікавленість у розвитку громади та загальний патріотизм до рідного краю. **«Я – українець, але в першу чергу тереховлянець»** – студент 1 курсу Олександр, член молодіжної ради Тереховлянської ОТГ.

» 2. У Зеленодольській ОТГ після збільшення бюджету на розвиток молоді та створення посади молодіжного працівника в рамках стратегії загального розвитку, було у разі збільшено кількість молодіжних проєктів, заходів у школах, залученої до місцевих організацій молоді та збільшення кількості звернень з ідеями до влади через збільшення довіри до керівництва ОТГ.

» 3. У Галицинівській ОТГ на місці відсутності молодіжної політики почали з'являтися центри дозвілля, їх облаштування стимулює включеність у процеси шкільну молоді та збільшує мотивацію відповідальних працівників. **«За останній рік мій син став більш активний ніж за всі попередні, реально нічого не робилося для дітей, а тепер всякі різні заходи проводять, дітям є чим зайнятись»** – мати 9 класника Ігоря, Олена.

2. ВИЌЗД ЗАКОРДОН

У пошуках роботи та кращого життя багато молодих й кваліфікованих спеціалістів часто виїжджають з громад, з країни і ці негативні процеси тривають. Молодь виїжджає з громади, бо не відчуває зв'язку з тією територією, де вона народилася чи проживає. Молодь не знає свого потенціалу та можливостей, бо ніколи його не використовувала.

Серед опитуваних представників молоді близько 80% планує виїзд закордон через зрозумілі економічні та соціальні аспекти, проте майже 60% відповіли, що у разі створення можливостей фінансової самореалізації у рідних громадах, повернулись би, але зараз їх не бачать. А отже, ситуація із виїздом набуває тимчасового характеру та цей процес можна перевести із пасивного експорту робочої сили та талантів у обмін досвідом та залучення найкращих практик, напрацювань та капіталу на терени громади, а отже на якісний ресурс підвищення сталості та спроможності регіону.

До того ж, відповідальні за роботу з молоддю в ОТГ мають за мету реалізацію молодіжної політики, яка спрямована на розвиток національно важливих спроможностей у молоді, а отже повинні не лише «нав'язувати» розроблену кабінетну методологію, а й повинні реагувати на зміни та гнучкість розбудови суспільства у всіх аспектах, включаючи економічні. Відповід-

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВІДСУТНОСТІ ПІДТРИМКИ ТА ЗАГАЛОМ ПРОБЛЕМАТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ НА СЕЛІ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ ДЛЯ МОЛОДІ ТИХ МОЖЛИВОСТЕЙ, ЯКИХ ВОНИ ПОТРЕБУЮТЬ: ДОСТАТНЬО РОБОЧИХ МІСЦЬ, РОЗВИТОК МОЖЛИВОСТЕЙ, ГІДНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ ТОЩО, АЛЕ НАЙГОЛОВНІШЕ – **ФОРМУВАННЯ ВІДЧУТТЯ ТОГО, ЩО МОЛОДЬ ВКЛЮЧЕНА У ЖИТТЯ ГРОМАДИ, ЩО ЇЇ ПРІОРИТЕТИ ДОТРИМУЮТЬСЯ.** ТОДІ І МОЛОДІ ЛЮДИ БУДУТЬ ВКЛАДАТИ У ЖИТТЯ ТА РОЗВИТОК ОТГ.

но, якщо профільні відділи знають про екстремальні тенденції пошуку сезонного працевлаштування та про тисячні випадки порушення трудового законодавства, законодавства порушення кордону щодо молоді з їх ОТГ, відділи можуть реагувати інформаційними кампаніями щодо підвищення прозорості цих процесів та моніторингу за ними.

А такі формати роботи, коли керівники не беруть до уваги при плануванні проектної діяльності сезонну еміграцію молоді та створюють можливості для цільової аудиторії, ігноруючи її відсутність в ОТГ в цей час, є не лише прикладом неефективного впровадження молодіжної політики, а й віддаляє цільову аудиторію від влади, що тільки збільшує еміграцію в майбутньому.

Саме тому важливо, щоб місцеві громади уже зараз визначали систему стимулів, які б допомогли зупинити міграцію молодих людей з маленьких населених пунктів.

3. ВІДСУТНІСТЬ ПІДТРИМКИ

Найважливіше, про що говорить молодь – це нестача потрібних навичок та вмій. Найбільш затребуваним, згідно з проведеним дослідженням думки у фокус-групах, є навчання з проектного менеджменту – 46% опитуваних.

«Важливо навчити молодих людей, як артикулювати свої потреби та бажання у громаді, не просто просити, а любіювати свої інтереси. Ми йдемо у громаду та питаємо молодих людей, чого вони потребують. Однак, ми не просто даємо їм потрібні об'єкти. Вони вчать, як розвивати проект, спілкуватися з донорами та владою, щоб цей проект був успішним», – пояснює Беррі Рід, керівник програми DOBRE.

Незважаючи на періодичну присутність навчань від міжнародних організацій, громадських об'єднань та місцевих підприємців, не систематичність породжує вигорання отриманих запалу та навичок у молоді вже за декілька місяців після пройдених курсів та тренінгів, а саме тому керівництво ОТГ повинне забезпечити сталість такої роботи в контексті прийнятих молодіжних програм, що лягають у рамки

розвитку цілого регіону, країни та відповідають пріоритетам Стратегії розвитку ЄС: Європа2020.

Наразі у стратегічних планах розвитку громад не приділено достатньо уваги саме інтелектуальному та практично-професійному розвитку молодого населення. Аналізуючи стратегії розвитку різноманітних громад у країнах Європейського Союзу та у країнах, що розвиваються, саме фокус на підвищенні спроможностей молодого покоління дає у найближчому майбутньому ріст регіональної економіки та демографії. І хоч неможливо навести достовірну кількісну пов'язаність цих двох тенденцій, проте стовідсотково видно, що збільшення уваги місцевої влади та профільних інституцій до інвестицій у підростаюче покоління відбувалось на початку 2000х у країнах, що нині демонструють різке економічне та соціальне зростання.

Беручи до уваги міжнародні статистичні дані, аналіз громад, загальні економічні теорії та аналіз напрямів роботи молодіжної політики в Україні та закордоном була напрацьована наступна залежність та етапність розвитку можливостей для молоді, що призводить до росту економіки.

Сюди входять:

- » 1. Ефективне впровадження молодіжної політики та його складові:
  - 1.1 Інвестиції в розвиток інтелектуального капіталу в сфері формальної та неформальної освіти
  - 1.2 Інвестиції в розвиток інтелектуального капіталу в сфері виробництва та підприємницької діяльності
  - 1.3 **Включення молоді до прийняття рішень**
- » 2. Збільшення робочих місць
- » 3. Збільшення кількості науково-технічних розробок
- » 4. Економічне зростання та ріст ВВП
- » 5. Збільшення добробуту регіону
- » 6. Збільшення добробуту країни загалом

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ

В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ ІСНУЮТЬ ВЛАСНІ ПРАКТИКИ ВКЛЮЧЕННЯ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ ДО ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ТА РОЗБУДОВИ ГРОМАДИ. У КОЖНОМУ ВИПАДКУ Є СВОЯ МОТИВАЦІЯ, ПЕВНІ МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ТА ПРОЄКТІВ, А ТАКОЖ РЕАЛІСТИЧНІ І ПЕРЕВІРЕНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ І ПІДСИЛЕННЯ УЧАСТІ МОЛОДІ У РОЗВИТКУ ГРОМАД.

Програма DOBRE пропонує власну 4-рівневу систему залучення молоді:

- » 1. Почути молодь
- » 2. Розвинути молодь
- » 3. Підсилити молодь
- 14 Підтримувати молодь

1. РІВЕНЬ «ПОЧУТИ МОЛОДЬ»

Практика «Почути молодь» – дослідження, слухання, зустрічі, звітування, кава з головою, молодіжні дні у радах, неформальне спілкування

Необхідно почути молодь, організовуючи прозорі консультації між різними суб'єктами (від органів влади до НУО, від дослідницьких до практичних та власне молоддю) на різних рівнях (від місцевого до національного) щодо формування пріоритетів національної молодіжної політики. Необхідно надати регіональним і місцевим органам влади можливість самостійно визначити їхні власні пріоритети політики щодо молоді, а не тільки виконувати національні пріоритети.

Прикладами таких консультацій можуть бути: дослідження, слухання, зустрічі, звітування, кава з головою, молодіжні дні у радах, неформальне спілкування.

2. РІВЕНЬ «РОЗВИВАТИ МОЛОДЬ»

Коли ідентифіковані та зрозумілі базові потреби молоді, саме час переходити до проєктів, які можуть вмотивувати молодь до гуртування, активних дій та більшого залучення до розвитку власної громади. Хорошим прикладом, як залучити молодь є розробка та підтримка програм внутрішнього волонтерства з залученням до процесу соціальних працівників та педагогів, навколо яких такі волонтерські групи й можуть розвиватись.

Програми волонтерства покликані впроваджувати відповідні заходи, що сприятимуть акцентуванню уваги на важливості розвитку та розбудови власної громади, власними силами, й вироблення почуття відповідальності й дбайливості молодих людей до місця де вони проживають. Це не є чимось новим для України. Концепція всеукраїнського проєкту «Соціальна інтеграція молоді через вдосконалення системи надання навичок у пошуку роботи та поширення ідеї волонтерства» основну увагу приділяє побудові зв'язків між неформальним навчанням та працевлаштуванням. З ідеї концепції проєкту зрозуміло, що волонтерство також є інструментом для опанування технічних навичок та навичок міжособистісного спілкування.

3. РІВЕНЬ «ПІДСИЛИТИ МОЛОДЬ»

Ресурси для молоді є важливим інструментом у залученні молоді до місцевого урядування з метою ефективної реалізації молодіжної політики. Оскільки законодавчі ініціативи не забезпечують фінансування запланованих програм, необхідно провести детальний фінансовий аналіз та надати фінансові ресурси для реалізації політики.

Кожна громада має взяти на себе зобов'язання щодо підвищення потенціалу, незалежності, розширення можливостей та фінансового забезпечення життя молодих людей організацій на місцевому рівні для того, щоб розвивати рівень життя населення та будувати перспективну громаду.

Важливим елементом підсилення молоді є й фінансування для молодіжних НУО: не лише на ті види діяльності, що відповідають державним пріоритетам, а також на молодіжні проєкти в інших сферах, приміром, міжкультурний діалог, та на покриття адміністративних витратків та внутрішні заходи із підвищення спроможності.

З цією метою, важливим інструментом на цьому етапі розвитку та підтримки молоді є запровадження бюджетів участі, молодіжних програм, програм підтримки молодіжних ініціатив.

4. РІВЕНЬ «ПІДТРИМУВАТИ УЧАСТЬ МОЛОДІ»

Пройшовши попередні три рівні, керівництво ОТГ може сміливо переходити і до більш сталих механізмів підтримки та залученні молоді. Це насамперед проходить завдяки працевлаштуванню, кредитуванню та створення довготривалих механізмів для молоді.

Слід починати з створення якісної моделі стажування для забезпечення того, щоб студенти отримували цінні практичні навички. Також є потреба проводити моніторинг переходу від стажування до працевлаштування та оцінювати, наскільки стажування є доступним людям з життєвими проблемами. Це зумовлює потребу у розвитку неформальної освіти з метою працевлаштування. Необхідно визнати, що для працевлаштування потрібні не лише знання та кваліфікація в межах спеціальності, а й більш загальні навички, у тому числі комп'ютерні навички, особисті навички та мотивація.

Неформальна освіта показала себе одним із найкращих шляхів підвищити можливість працевлаштування молоді (учасницькі підходи, отримання досвіду реалізації проектів, активне членство в НУО, волонтерство).

Потрібно проводити заходи та кампанії із популяризації цінностей неформальної освіти для можливості працевлаштування. Вони мають бути спрямованими на роботодавців та пояснювати їм переваги, які молоді люди отримують від неформального навчання.

Якщо в ОТГ є професійно-технічні навчальні заклади, потрібно реалістично оцінювати

якість освіти та створити інструменти для такої оцінки. Одним з таких критеріїв може бути те, наскільки навчальний заклад визначає потреби ринку праці та наскільки високим є рівень працевлаштування його випускників.

Хоча система професійно-технічної освіти створена на основі тісного зв'язку між навчальним закладом та роботодавцем, потрібно проаналізувати, наскільки ця система є гнучкою, чи може вона врахувати потреби тих, хто змінив свої плани щодо роботи, або тих, хто робить перерви у навчанні через вагітність або службу у збройних силах тощо.

Що стосується молодіжного підприємництва в Україні, то серед молоді ступінь його розвитку складає лише 5%, а тільки 6% молодих людей мають намір стати підприємцями у майбутньому. Крім того, 41% мають бажання стати підприємцями, але зазначають на своєму шляху такі перешкоди, як відсутність стартової підтримки (первинної фінансової допомоги) або складності соціально-економічного характеру та високі ставки податків. Це означає, що за належної політичної підтримки потенціал для молодіжної підприємницької діяльності може бути доволі значним. Приклади такої діяльності показують, що за належного навчання, наставництва, консультування та підтримки можна досягти стійкості нових підприємств серед молоді.

Так молодь як із села, так і з міста, крім навчання з економіки та правових аспектів започаткування власної справи, отримали одноразову суму як стартовий капітал для бізнесу (від 4 000 гривень до 25 000 грн). Близько 400 нових молодіжних підприємств отримали прибуток, а свою діяльність припинили лише 16%. Успішними були моло-

діжні підприємства у сфері бізнесу, включали торгівлю/надання послуг (невеликі магазини, торгівлю на ринках, перукарні, послуги для переїзду, транспорт) та сільське господарство.

Необхідно формувати підприємницький підхід у молоді через систему освіти, роботи служб зайнятості та у навчальних заходах (формальних і неформальних) взагалі. Сприяння нестандартному мисленню в рамках вільної моделі розвитку може зробити підприємницький підхід більш поширеним.

Потрібно проводити оцінку чинної програми сприяння підприємству тільки на щорічній основі, а також у більш довгостроковій перспективі. Це допоможе оцінити, скільки компаній залишаються на ринку протягом 2, 3 чи 5 років, та визначити причини невдачі інших. На основі цієї інформації можна розробити заходи з попередження.

Потрібно надавати поради і підтримку молодим підприємцям, особливо у двох найважливіших моментах – безпосередньо перед відкриттям бізнесу й одразу після перших досягнень. Це дозволить забезпечити відповідальність та стійкість. Необхідно створювати такі програми, як служба підтримки/консультацій або програма менторства (в рамках якої більш досвідчена компанія у певній галузі надає поради і підтримку).

Програми, спрямовані на розвиток молодіжного підприємництва, мають виконуватися й у сільській місцевості.

Необхідно підтримувати діяльність молодіжних організацій, спрямовану на розвиток підприємництва, особливо якщо вона передбачає неформальні методи навчання.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕФЕКТИВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЯХ

Молодіжна робота в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ)

Дорожня карта

Розроблено стратегію та операційні цілі розвитку молоді, включені до стратегії розвитку громади.

- 1 Проведено збір статистичної інформації, опитування молоді у всіх населених пунктах громади. За результатами складено та оприлюднено аналітичну довідку, яка включає соціологічний зріз і потреби молоді.
- 2 Зроблено аналіз можливостей: визначено пріоритети, ресурси, наявну інфраструктуру, можливості залучення фінансування. Результати аналізу оприлюднені на сайті ОТГ, ЗМІ та у соцмережах.
- 3 Усю інформацію презентовано молоді усіх населених пунктів громади на окремій зустрічі.
- 4 За участю молоді визначено пріоритети і розроблено стратегію розвитку молоді з операційними цілями, робочим планом й очікуваними результатами. Вона включена до стратегії розвитку ОТГ і затверджена сесією місцевої ради.

Призначено відповідальну особу за молодіжну роботу або створено структурний підрозділ (відділ) з питань молоді.

- 1 Введено окрему штатну одиницю, відповідальну за молодіжну роботу, у структурі апарату ОТГ або утворено структурний підрозділ (відділ) з питань молоді.
- 2 Розроблено посадову інструкцію для відповідальної особи чи положення про структурний підрозділ (відділ).
- 3 Проведено відкритий і прозорий конкурс на зазначену посаду (посади).
- 4 Проведено навчання працівника/ків, відповідальних за роботу з молоддю, як мінімум за програмою «Молодіжний працівник». У майбутньому при призначенні на цю посаду необхідно враховувати рекомендації молоді або молодіжної ради.

Створено дієвий молодіжний консультативно-дорадчий орган (молодіжну раду) як механізм комунікації з молоддю.

- 1 Розповсюджено інформацію про функції і права молодіжної ради (МР) серед молоді.
- 2 Створено ініціативну групу молодих активістів із представників усіх населених пунктів громади. Представництво молоді в ініціативній групі має бути від різних вікових груп - 14 - 18 років, 19 - 22 роки, 23 - 28 років, 29 - 35 років.
- 3 Підготовлено і проведено установчі збори. Затверджено Положення про МР місцевою радою або головою ОТГ. Обрано склад МР згідно із затвердженим Положенням про МР.
- 4 Організовано навчання для МР: про мету і завдання діяльності, обов'язки і права, роль у громаді, функції членів і членкинь МР, оцінювання діяльності, звітування і планування подальшої роботи, показники успішності діяльності.
- 5 Розпочато діяльність молодіжної ради: розроблено стратегію діяльності на 5 років, яка підтримує стратегію розвитку молоді в ОТГ, план роботи на рік, участь у засіданнях місцевих рад, виконкомів, комісій; процедури збору думок та пріоритетів молоді; порядок надання пропозицій до рішень місцевої влади; впровадження проектів розвитку ОТГ і молоді.
- 6 Регулярно проводиться висвітлення діяльності МР у соцмережах, ЗМІ, на заходах у громаді, а також звітування МР перед молоддю.

Розроблено програму розвитку молоді, її бюджет та календарний план заходів.

- 1 Проведено громадські обговорення проекту програми за участю молоді.
- 2 Розроблено проект програми розвитку молоді на 3 - 5 років за участю молоді.
- 3 Затверджено програму з відповідним бюджетом.
- 4 Затверджено календарний план заходів на рік.

Організовано надання послуг і заходів для молоді, включно зі створенням необхідної інфраструктури.

- 1 Виконується календарний план заходів відповідно до програми. Виділено ресурси з місцевого бюджету на співфінансування ініціатив молоді.
- 2 Затверджено положення та перелік безкоштовних і платних послуг для молоді, які місцева влада надає безпосередньо або замовляє в інших організацій чи приватних осіб через механізм соцзамовлення.
- 3 Організовано забезпечення потреб молоді в усіх видах послуг – освітніх, культурних, медичних, соціального захисту, адміністративних тощо.
- 4 Забезпечено міжсекторальну співпрацю: молодіжна робота координується і співфінансується з іншими підрозділами (освіта, культура, медицина, соцзахист, економічний розвиток).
- 5 Організовано обмін кращими практиками з іншими громадами, регіонами, країнами.
- 6 Створено механізми участі молоді у проектній діяльності (інформування про можливості, навчання написанню заявок): працюють механізми бюджету участі, конкурсу проектів, соціального замовлення.
- 7 Облаштовано центр/простір для надання послуг молоді.

Розпочато впровадження молодіжної кадрової політики.

- 1 Організовано стажування для молоді в ОМС.
- 2 Започатковано працевлаштування в ОМС на договірних засадах (ЦПХ).
- 3 Запроваджено регулярне інформування молоді про прогнозовані потреби в кадрах і пріоритетні сфери зайнятості в громаді.

- 4 Фінансується підвищення кваліфікації чи перекваліфікації молоді згідно з наявними можливостями і вакансіями.
- 5 Створено партнерство ОМС, освітнього і бізнес секторів для можливостей стажування і першого робочого місця для молоді.
- 6 Проводиться профорієнтація шкільної молоді.

Запроваджено фінансові стимули для молоді.

- 1 Надається премія молодим спеціалістам та молодіжним лідерам 1 раз на рік.
- 2 Надається соціальне житло для молодих спеціалістів (за цільовою програмою).
- 3 Розвивається молодіжне підприємництво: запроваджено компенсацію відсотків по кредитах, видачу безвідсоткового кредиту, пільги на оренду приміщень, землі.
- 4 Запроваджені стипендії на навчання, фінансування перекваліфікації спеціалістів.
- 5 Організовано чи профінансовано навчання з питань молодіжного підприємництва (як започаткувати і вести власний бізнес).

Трекер руху:

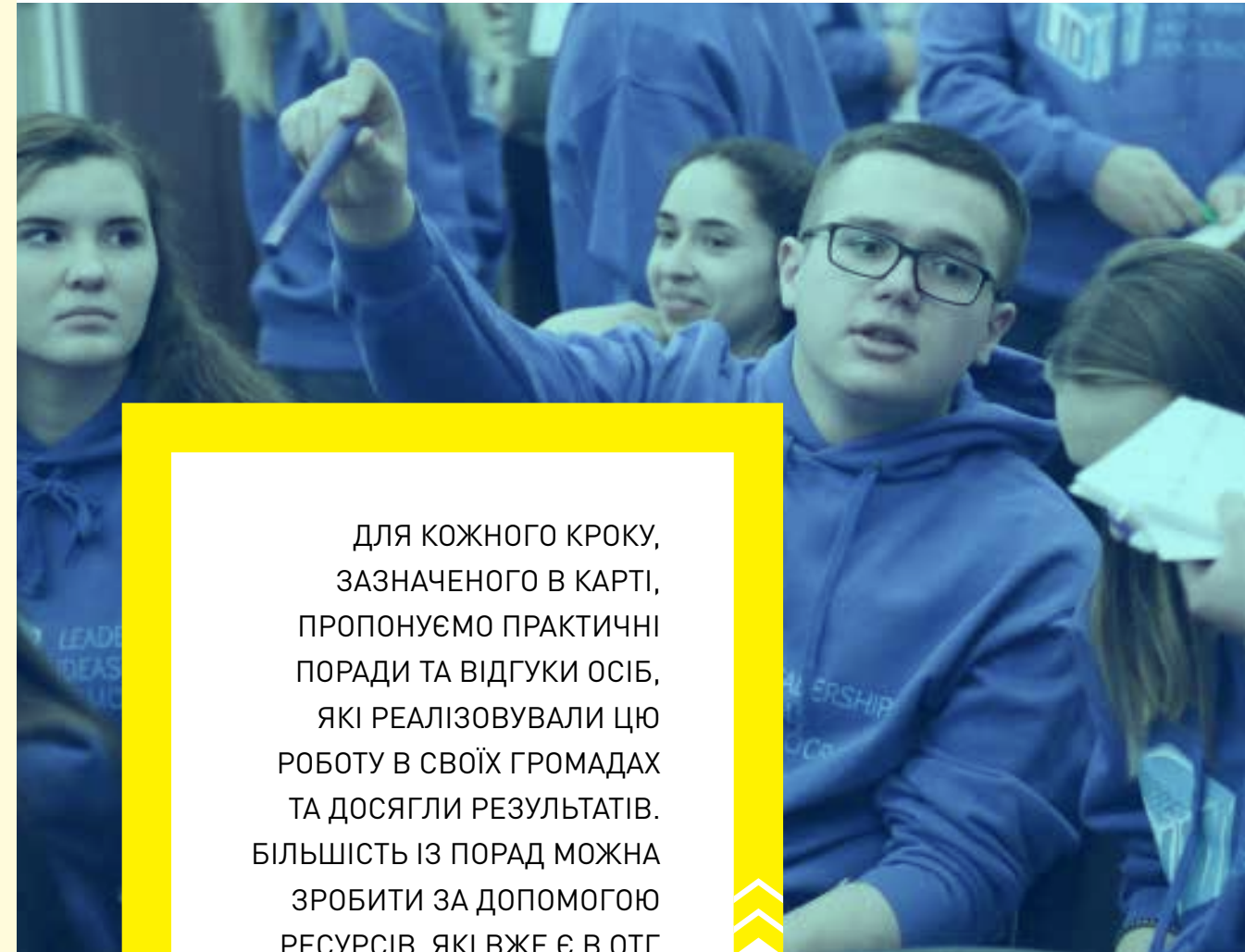
Започатковано щорічне звітування за результатами молодіжної роботи.

Завдання цього розділу виконуються щорічно, безвідносно до того, на якому етапі знаходиться молодіжна робота в громаді.

- 1 Проведено співставлення індикаторів і фактичного виконання стратегії і програми розвитку молоді.
- 2 Проведено публічне звітування відповідальної особи та голови ОТГ.
- 3 Отримано зворотній зв'язок від МР і незалежну оцінку від місцевих громадських організацій та активістів.
- 4 Проведено аналіз результатів з висновками

РОЗДІЛ 4.

ТИПОВІ ПРОЕКТИ, СПРЯМОВАНІ НА ПІДСИЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ З МОЛОДДЮ

ДЛЯ КОЖНОГО КРОКУ, ЗАЗНАЧЕНОГО В КАРТІ, ПРОПОНУЄМО ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ТА ВІДГУКИ ОСІБ, ЯКІ РЕАЛІЗОВУВАЛИ ЦЮ РОБОТУ В СВОЇХ ГРОМАДАХ ТА ДОСЯГЛИ РЕЗУЛЬТАТІВ. БІЛЬШІСТЬ ІЗ ПОРАД МОЖНА ЗРОБИТИ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕСУРСІВ, ЯКІ ВЖЕ Є В ОТГ

1. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ МОЛОДІ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Перш ніж робити щось для молоді, потрібно добре розуміти її потреби. У цьому нам допоможе дослідження потреб молоді, яку в епоху сучасних технологій та з огляду на велику присутність молоді в мережі Інтернет, вартує зробити з використанням мереж Facebook, Viber, тощо або за допомогою Google форми, яку можна поширити через сайт чи офіційні сторінки громади в мережі Інтернет, тощо. Не слід презюмувати, що молоді нічого не потрібно, чи вона не активна – вартує дослухатись до її потреб та шукати діалогу.

ТЕРМІН РЕАЛІЗАЦІЇ

1 тиждень на проведення опитування, 1 тиждень на опрацювання та аналіз результатів, 1 день для проведення презентації результатів опитування перед громадою.

КОМЕНТАРІ

У Присиваській ОТГ Херсонської області правели комплексне опитування молоді віком 14-35 років, для того, аби проаналізувати проблеми та потреби молоді та сформулювати молодіжну політику громади, за допомогою даних опитування. Опитування стосувалося визначення найбільш важливих напрямів молодіжної роботи в ОТГ, послуг/заходів, яких не вистачає молоді в громаді, готовності молодих людей брати активну участь у розвитку Присиваської ОТГ, способів залучення молоді та аналізу причин неактивності. Дане опитування проводилось за допомогою Google форми, однак можна використовувати і інші інструменти, що доступні онлайн.

МЕТА

Сформувати список проблем та потреб молоді в громадах, провести об'єктивне оцінювання, безпосередньо залучити молодих людей до визначення пріоритетних напрямів молодіжної роботи в громаді.

АУДИТОРІЯ

Активні молоді мешканці громади

ЗАСОБИ

Ресурси для проведення онлайн опитувань – соціальні мережі Facebook, Viber, Telegram, сервіси Google Forms, Survey Monkey тощо.

2. ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Цей інструмент є дієвим, якщо у Вас вже існує перелік проблемних питань чи то навіть ідей для втілення, і ви хочете дізнатися про думку молоді – до прикладу, чи робити футбольне поле чи баскетбольний майданчик. Зробіть відкрите голосування, і це допоможе Вам у розумінні потреб молодих людей у вашій громаді, підніме почуття відповідальності молоді до проекту, а можливо й залучить велику частину молодих людей до відповідної діяльності.

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Отже, якщо ви та ваші однодумці вирішили виступити з ініціативою проведення громадських слухань, вам необхідно здійснити такі кроки:

- » 1. Визначити питання, які потребують розгляду, дату проведення слухань та осіб, яких ви уповноважите представляти ініціативну групу.
- » 2. Зареєструвати у раді ініціативу членів територіальної громади шляхом подачі колективної заяви, підписаної визначеною кількістю членів територіальної громади, що мають право голосу на місцевих виборах.

Рішення відповідних громадських слухань приймається у формі резолюції.

Резолюція громадських слухань є рекомендаційним актом для відповідної ради, який підлягає розгляду на сесії ради об'єднаної територіальної громади.

МЕТА

Створити умови для активізації мешканців та їх участі у прийнятті рішень, що стосуються розвитку місцевої громади, за принципами демократії та прозорості, а також постійної комунікації «влада ОТГ – мешканці ОТГ».

КОМЕНТАРІ

Громадські слухання можуть стосуватись розгляду як стратегічних питань, так і більш вузьких тематик, що стосуються окремих напрямів розвитку громади, а також бути ефективним способом визначення потреб громадян, зокрема молоді. До прикладу представники молоді Маловисківської ОТГ пройшли освітній курс за програмою DOBRE, де мали змогу навчитися проектному менеджменту й познайомитися із активістами з різних куточків України. По приїзду із навчання, місцеві активісти провели 3 зустрічі із молоддю Маловисківської ОТГ, де обговорювали проблеми, які є в громаді. У ході зустрічей, обговорень молодь називала такі проблеми:

- » відсутність місць для активного відпочинку;
- » відсутність осередку для розвитку здорового способу життя;
- » відсутнє місце зібрання молоді за інтересами у вільний час (молодіжний центр, креативний простір, тайм-клуб). Таким чином, у ході відкритого обговорення самі представники активної молоді визначили бажані для молодих людей напрями розвитку громади.

3. ЗВІТУВАННЯ ДЛЯ МОЛОДІ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

У зв'язку з низкою чинників загальнонаціонального характеру, у молоді людини можуть бути присутні почуття недовіри до інститутів влади, а це в свою чергу є причиною існуючого бар'єру в спілкуванні. З метою зближення з молоддю та її інтересами, варто робити звіти про діяльність місцевих органів влади у школах, садочках, будинках культури, тощо. Можете сміло запросити молодь до приміщення місцевої ради, показати як працюють працівники та власне зробити звіт про виконану роботу.

МЕТА

Забезпечити можливість для контролю за діяльністю органів влади ОТГ зі сторони громади, зокрема залучивши до процесу молодь. Даний інструмент дозволяє створити умови для прозорого самоврядування на засадах залучення активних представників громади до моніторингу та активної участі у процесах прийняття рішень в локальному контексті.

АУДИТОРІЯ

Активні мешканці громади, молодь.

КОМЕНТАРІ

Долучення молодих людей в якості аудиторії публічних звітів ОТГ посилює розуміння процесів, а також дозволяє виявити потенційні сфери, у яких молодь може допомогти. Однак звітування не обов'язково має відбуватись у дуже протокольному строгому форматі. Одним з прикладів подібного звітного заходу може бути «DOBRE чаювання» – зустріч голів ОТГ Кіровоградської області із колегами, журналістами та громадою, де презентувались головні досягнення Бобринецької, Маловисківської та Новоукраїнської громад.

1. СИСТЕМНА РОБОТА З МОЛОДДЮ В ОТГ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Призначення особи, відповідальної за роботу з молоддю в ОТГ або, як наступний крок у налагоджені системної молодіжної роботи – створення відділу з питань молоді у адміністрації ОТГ. Застосування даного інструменту у молодіжній роботі дозволить ефективно планувати та реалізовувати молодіжну політику у громаді із врахуванням особливостей та конкретних запитів молоді.

ТЕРМІН РЕАЛІЗАЦІЇ

Постійна діяльність після запровадження структурної одиниці

ЗАСОБИ

Визначене місце для молодіжного працівника/працівників

МЕТА

Налаштувати системну роботу з молоддю в громадах, для ефективної реалізації проектів та програм, спрямованих на вирішення проблем та створення можливостей для молоді, щодо конкретних проектів. Створення структурного підрозділу з питань молоді або призначення відповідальної особи за молодіжну роботу також підвищує загальний рівень розвитку адміністрації, відкриваючи можливості для залучення додаткових ресурсів для ОТГ.

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Визначити пріоритетний обсяг роботи молодіжного працівника, сформувані штат, у випадку створення структурного підрозділу, спланувати діяльність, з урахуванням попередньо проведених опитувань та аналізу, розпочати системну роботу.

КОМЕНТАРІ

Про важливість системного підходу до роботи з молоддю, Тереховлянська ОТГ, зрозуміла ще до об'єднання – у 2013 році, рішенням ради була створена молодіжна міська рада. Це був крок влади назустріч активістам з навчальних закладів міста. У 2018 році, молодіжна міська рада розробила ще більш деталізоване положення про свою діяльність, яке було також затверджене на сесії міської ради. В тому ж році для допомоги їм у роботі, почав працювати молодіжний працівник, а до цього допомагала молодіжній міській раді Колісник Людмила.

Людмила Колісник,
заступник Голови з гуманітарних питань Тереховлянської ОТГ

«На початках робота з молоддю полягала в залученні її та наданні різноманітних платформ для самореалізації на різноманітних культурних подіях в місті. З досвідом, сфери залучення та впливу молодіжної міської ради зростили, і зараз це самостійні молоді люди, які ініціюють, реалізують та розвивають нашу громаду. Переважно вік активістів від 14 до 22 років. Голова ОТГ для них не просто посадовець, а друг, який готовий допомогти їм у їхніх цікавих ініціативах. За час діяльності, а це вже 7 років – молодіжна міська рада виховала та навчила не одне покоління молодих людей, які ефективно та системно за підтримки ОТГ творять зміни».

2. ДНІ МОЛОДІ У МІСЦЕВИХ РАДАХ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Даний інструмент активізації молоді складається з двох взаємопов'язаних підходів:

- день, у який пріоритетними до вирішення є питання локальної молодіжної політики;
- день, у який представники молоді беруть участь у вирішенні нагальних питань, що стосуються, як загалом розвитку місцевої громади, так і питань молоді зокрема.

Цей інструмент є прикладом безпосереднього залучення молоді до політичної та громадської діяльності і буде ефективніше працювати за умови імплементації базових інструментів підвищення молодіжної участі.

КРОКИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Сформувати порядок денний дня молоді у місцевій раді, сформувати список учасників, визначити день зустрічі, провести зустріч, обговорення та підвести підсумок дня.

КОМЕНТАРІ

У Біляївській об'єднаній територіальній громаді, що на Одещині, 3 грудня організували нестандартний День молодіжного самоврядування. Спочатку школярі пройшли конкурсний відбір, написавши есе про місцеве самоуправління та вказавши, де саме вони хотіли б попрацювати. Відповідно до цього зробили розподіл. Таким чином цього дня «дублерів» отримали міський голова, секретар міської ради, два заступники голови ОТГ, староста села Майори, а також управління освіти сім'ї, молоді та спорту, відділ культури та туризму, відділ економічного розвитку. Старшокласникам розповіли про головні принципи управління державою та ОТГ, ознайомили зі структурою та кадровим наповненням, а також провели екскурсії та долучили до вирішення деяких завдань. Наприклад, учениця Катерина Горищенко побувала в ролі заступника міського голови з соціально-економічних питань, тож допомагала вирішувати питання жінки, яка відмовляється від допомоги соціальних працівників та не має можливості обігрівати дім. Було прийнято рішення, що треба на зиму влаштувати її до лікарні, щоб вона могла і підлікуватися, і перебути холодну пору року в теплі, про що розповіла журналістам місцевого видання «Біляївка.City» Катерина. Як пояснив міський голова Михайло Бухтіяров, таку ініціативу в громаді реалізували вперше. Мета досить проста і складна водночас: залучити молодь до управління громадою, активізувати майбутніх виборців та стимулювати їх залишатися у невеликих громадах після навчання, не переїжджаючи до великих міст.

МЕТА

Безпосередньо долучити молодь до участі у обговоренні та вирішенні питань, що стосуються локальної молодіжної політики, шляхом виділення окремих днів у плані роботи Ради ОТГ, присвячених молоді, сформувати основу для ефективної співпраці за схемою громада-влада ОТГ, за принципом прозорості та залученості.

ТРИВАЛІСТЬ

1 день раз на місяць

АУДИТОРІЯ

Активна молодь віком 18-35 років

ЗАСОБИ

Діалог, участь у засіданнях

1. МОЛОДІЖНА РАДА

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Створення дієвого молодіжного дорадчо-консультаційного органу (молодіжної ради ОТГ), як механізму комунікації молоді з владою та активного залучення молодих людей до процесів розвитку громади. Учасники молодіжної ради зможуть надавати власні рекомендації, проекти та брати участь у засіданнях профільних робочих груп ради ОТГ.

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Розробити стратегію участі молоді у роботі органу місцевого самоврядування, визначити пріоритетні напрямки роботи, сформувати склад учасників молодіжної ради, налагодити постійну комунікацію та співпрацю.

МЕТА

Сформувати інституційну одиницю при раді ОТГ для здійснення ефективного діалогу та налагодження співпраці з активною молоддю.

ТРИВАЛІСТЬ

Постійна діяльність після імплементації інструменту

АУДИТОРІЯ

Молодь 18-35 років

ЗАСОБИ

Діалог, участь у робочих групах, інституційна діяльність.

КОМЕНТАРІ

Теребовлянська молодіжна міська рада була створена як консультативно-дорадчий орган Теребовлянської міської ради і з організації при міській раді переросла в серйозний осередок молодіжної активності, який є прикладом для інших та заохочує стати його учасником.

Члени молодіжної міської ради (ММР) організовують, проводять та беруть участь у таких заходах: «Новорічна майстерня», майстер-класи, екскурсії, тренінги, семінари від українських та закордонних експертів, благодійні акції тощо. Будь-який учень чи студент навчальних закладів міста або мешканець Теребовлі у віці від 14 до 29 років може балотуватися у депутати до молодіжної міської ради.

У Старосалтівській ОТГ веде активну роботу Рада Молоді, що займається питаннями організації культурних заходів та організації дозвілля для молоді. Рада Молоді постійно поповнюється новими членами серед яких є як підлітки, так і молодь старшого віку, які зацікавлені у розвитку своєї громади.

А члени Молодіжної Ради Мостівської ОТГ, окрім планування розвитку своєї громади вже реалізували проект відкритого простору для дозвілля молоді та провели його офіційне відкриття на якому був присутній весь актив громади.

Сергій Поперечний,
Голова Теребовлянської
міської ОТГ

«Ідеї молоді ми завжди вітаємо та підтримуємо. Адже за молодим поколінням – майбутнє громади і всієї країни. Від себе маю єдине прохання – вносити більше яскравих фарб до щоденної праці місцевого самоврядування, щоб ми разом зробили наше місто затишним та привабливим».

2. ВКЛЮЧЕННЯ МОЛОДІ У РАДУ І КОМІТЕТИ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Молодіжна політика у будь-яких масштабах – від села до держави, для того щоб бути актуальною та ефективною, має здійснюватись із активним залученням молодих осіб, які знають власні потреби, проблеми і можуть працювати над їх забезпеченням та вирішенням. Практика залучення молоді до роботи у профільних комітетах та радах ОТГ є постійно актуальним потужним інструментом реалізації програми розвитку місцевої громади. Окрім того, серед молодих людей є чимало фахівців з відповідною освітою, яким однак бракує практичного досвіду, який можна отримати, працюючи задля громади у органах місцевого самоврядування.

АУДИТОРІЯ

Активна молодь ОТГ

КОМЕНТАРІ

Олександр Корінний,
Голова Новоукраїнської ОТГ

«Наша ідея – у залученні молоді до активного життя громади. Ідея проста, от тільки втілити її доволі складно. Для цього ми створили окрему молодіжну систему проектного менеджменту. «Нічого для молоді без молоді» – це і про спорт, і про науку, і про смарт-сортування відходів... Це безліч проектів на мільйони гривень, якими управляють самі діти. Чому ми зосередилися саме на дітях? Бо вони є справжніми локомотивами змін! Вони готові зрушувати з місця те, що стояло роками. І для цього їм не потрібно додаткової мотивації. Треба тільки згуртувати їх і переконати у тому, що вони справді зможуть брати участь у житті міста, отримавши реальні гроші на свої проекти».

МЕТА

Створити можливості для безпосереднього залучення молоді до локальної політики, сформувати основу для отримання практичного досвіду та реалізації потенціалу молодих людей, спрямованого на розвиток середовища їх проживання.

ТРИВАЛІСТЬ

Від 1 року стажування

ЗАСОБИ

Стажування, менторство, участь у робочих групах, обговорення

Новоукраїнська ОТГ, що на Кіровоградщині активно залучає молодь до управління. Тут комітет Новоукраїнської міської ради з управління впровадження стратегії розвитку на 30% складається з представників молоді, а комітет з питань покращення послуг – на 25%. Громадська рада – дорадчий орган при міському голові – на чверть складається з молодіжних активістів, а їхня частка у робочій групі з місцевого економічного розвитку становить 32%.

1. КАВА З ГОЛОВОЮ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Неформальні зустрічі активної молоді з головою ОТГ. Даний захід дозволяє сторонам підвищити обізнаність у сферах, до яких вони недовіряють та сприяє посиленню ефективної співпраці. Зустрічі формату «кава з головою» рекомендується проводити регулярно, варіанти проведення можуть варіюватись – від тематичних зустрічей, присвячених конкретним питанням, так і загальних, метою яких є продуктивне спілкування, пошук спільних рішень. Зустрічі неформального характеру дозволяють налагодити той необхідний контакт влади та молоді, без якого неможливо ефективно розвинути середовище та співпрацювати.

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сформувати список учасників, домовитись про формат зустрічі із головою, обрати день проведення зустрічі, провести зустріч та обговорення/оцінювання по її завершенні.

КОМЕНТАРІ

Однією з перших громад, що на практиці спробувала інструмент неформального спілкування з головою громади, стала Великогаївська ОТГ. Тут відбувся захід «Кава з головою» організований ГО «Поштовх» за сприяння програми DOBRE. Учасники заходу поспілкувались з головою громади Олегом Кохманом, надали свої пропозиції щодо розвитку громади в сфері медицини, освіти, молодіжної культури та надання послуг в сфері пасажирських перевезень. Зокрема, найбільше молоді цікавили питання організації дозвілля для молоді та розвиток спортивної інфраструктури.

У Широківській ОТГ, що на Дніпропетровщині, спілкування голови громади Дениса Коротенко з молоддю відбулося у неформальній атмосфері. Зацікавлена молодь мала можливість почути історію про життєвий шлях Голови, кар'єру, родину та його бачення розвитку громади. Голова впевнений, що для того, щоб молодь залишалась та поверталась у громаду, потрібно прислуховуватися дітей та підлітків. І тільки через активний та постійний діалог з молоддю можна зробити Широківську ОТГ громадою майбутнього. Окрім очільника ОТГ, можливість розповісти власні історії та відповісти на питання мали найбільш активні молоді представники громади.

2. СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Створення незалежної молодіжної організації, завданням якої є розвиток молодіжних ініціатив у громадах, представництво інтересів молоді у громаді та інституціалізація молодіжної діяльності.

АУДИТОРІЯ

Активна молодь ОТГ

КРОКИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Формування ядра зацікавлених молодих активістів, визначення цілей та завдань майбутньої організації, визначення пріоритетних напрямків діяльності, реєстрація організації, початок діяльності.

КОМЕНТАРІ

Володимир Онищук,
Голова молодіжної ГО «Альтернатива»:

«Я знайшов людей, які поділяли мої погляди, і разом ми почали думати, як «оживити» наше село. Спершу ми організували велопробіг, а тоді заснували фотоклуб, кіноклуб, а також секцію настільних ігор. Якщо нам вдасться розбудити інтерес громади до суспільного життя, тоді ми зможемо залучати її до громадської активності. Ми були єдиною молодіжною організацією в містечку з населенням понад 10 000. Як першопрохідцям нам, звісно, довелося добре попрацювати. Найбільшим викликом була пасивність молоді. Інколи на захід приходило лише три-чотири людини. Та ми не здавалися, продовжували тестувати різні формати й підходи. Залучення молоді може вдихнути нове життя у їхні громади. Це навіть може зупинити масову міграцію молоді з містечок та сіл, адже тепер вони бачать там місце для себе і мають потенціал для розвитку».

МЕТА

Активізація молоді ОТГ через надання допомоги у формуванні громадської молодіжної організації, яка має займатись розвитком громади та підсиленням молодіжної спроможності, залучати активну молодь до діяльності на основі системного підходу та застосування найкращих практик громадської діяльності.

ТРИВАЛІСТЬ

Постійна діяльність для реалізації цілей та завдань молодіжної організації

ЗАСОБИ

Громадська діяльність, реалізація проектів, менторство та партисипація

Провідну роль у здійсненні врядування на місцях виконують молодіжні організації, що мають не тільки дорадчий голос у міських, сільських та селищних радах, а й забезпечують розвиток громад. У цьому переконана аналітик Асоціації міст України, кандидат педагогічних наук Людмила Мозгова. Експерт зазначила, що для створення та ефективної роботи молодіжних організацій насамперед потрібна нормативно-правова база, що визначає напрями їхньої діяльності та місце у системі громадських організацій.

1. МОЛОДІАЛОГИ (Youth Dialogues)

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Спілкування/презентація успішних людей, цікавих молоді – надихаючі доповіді та активне спілкування з успішними людьми, з досвідом діяльності у сферах локального самоврядування, підприємництва, соціальних проектів тощо. Даний захід поєднує розповідь запрошеного гостя із відкритим діалогом з молоддю.

ТРИВАЛІСТЬ

4 години (з перервою)

АУДИТОРІЯ

30-40 учасників

ЗАСОБИ

Презентація, відкритий діалог

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Визначити приміщення, визначити спікерів та запросити його, сформувати список учасників, провести підготовку логістичної частини, провести захід та його подальше оцінювання.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кімната для проведення зустрічі, проектор, екран, достатня кількість місць для сидіння, каво-перерва.

МЕТА

Познайомити молодь з успішними людьми в своїх галузях та їх шляхом, додати мотивації до подальшої активності, надати можливість для отримання нових ідей, а також конструктивних порад від експертів.

КОМЕНТАРІ

Прикладом заходу неформального спілкування може бути інтеграційна зустріч міського голови Теревовлі Сергія Поперечного із активною молоддю Теревовлянської ОТГ – депутатами Молодіжної міської ради. Зустріч задумали та втілили у форматі гри «монополії по-теревовлянськи», розробку та втілення якої підтримала як міська рада так і програма DOBRE. Окрім якісної настільної гри, яка буде корисною для закладів культури Теревовлянської ОТГ, молодь та представники місцевої влади отримали хорошу можливість для комунікації у неформальній атмосфері.

Маловисківська ОТГ особливим досягненням вважає «Молодіжний MeetUp», масштабну освітню подію для молодих мешканців усіх трьох ОТГ, що пройшла у жовтні 2017 року за принципом «молодь для молоді з молоддю».

2. МОЛОДІЖНИЙ ФОРУМ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Дводенний форум для молодих представників об'єднаних територіальних громад, що поєднує інтенсивне навчання за методиками неформальної освіти із активним спілкуванням та обміном ідеями. Молодіжний форум «ДОБРЕ ДІЙ» – це новий формат роботи з представниками об'єднаних територіальних громад, що підтримуються програмою DOBRE. Ця програмна ініціатива покликана не лише підвищити знання та навички, а відтак і спроможність молоді, а й підтримати їх ідеї, які комплексно будуть направлені на підтримку стратегій розвитку обраних громад.

ТРИВАЛІСТЬ

2 дні

АУДИТОРІЯ

30 учасників 15-35 років

КОМЕНТАРІ

Олександра Гложик, учасниця Старобогородчанської ОТГ

«Зазвичай молодіжним ініціативам в громаді не приділяють достатньо уваги. Всі зараз говорять про проекти, але що насправді означає проект, з чого почати, які наступні кроки – ніхто не говорить. На цьому форумі ми чітко дізналися, як працюють проекти та що ми можемо зробити».

Сергій Данюк, учасник Верхнянської ОТГ

«Нас навчили аналізувати проекти, визначати слабкі та сильні сторони. Я хочу зробити у себе громадське телебачення. Приїхавши додому, з командою проаналізуємо можливості та ризики впровадження цієї ініціативи».

МЕТА

Ознайомити молодь з найкращими практиками роботи, активізувати учасників до спільної роботи над розвитком громад, втіленням власних проєктів, розвинути персональні навички та компетенції, а також знання у сфері проєктного менеджменту, сформувані середовище активної взаємодії та залученості.

ЗАСОБИ

Презентації, симуляційні ігри, вправи на командобудування, робота у командах, майстерня проєктного менеджменту.

КРОКИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Розробити програму форуму, знайти та запросити спікерів, організувати логістичне забезпечення заходу (навчальна кімната, канцелярія, проживання, харчування, тощо), сформувані список учасників, провести захід, провести обговорення та оцінювання заходу.

Форум ДОБРЕ Дій – хороший приклад того, як зібравши найактивнішу молодь з громад-партнерів програми, та надавши їм можливість для спільного навчання, роботи над проєктами та обміну досвідом, можна досягти дійсно вражаючих результатів. На одному з останніх формів в Івано-Франківську зібрались молоді представники Печеніжинської, Верхнянської, Старобогородчанської та Білоберізької громад. Впродовж двох днів вони займалися із менторами, переймали досвід та успішні практики найдієвіших молодіжних організацій. На думку учасників, такі навички в майбутньому надзвичайно знадобляться як для розвитку громади, так і для розбудови громадянського суспільства загалом.

3. НАВЧАННЯ У ДІЇ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Навчання у дії шляхом проведення тренінгів та практичних занять для молоді

АУДИТОРІЯ

Школярі віком від 14 років та молоді люди до 22 років.

МЕТА

Фокус молодих людей на практичних навичках, необхідних для успішної кар'єри та реалізації свого потенціалу.

КОМЕНТАРІ

Василь Паламар

«Йдучи працювати в органи громади, молоді люди швидко звідти звільняються. Вони виявляються морально не готовими діяти у нових умовах. Нема наставництва з боку старших колег, а через це важко розкрити свій потенціал»

Леся Клим'юк

«Молодь зараз працює на ентузіазмі, але на ньому далеко не заїдеш. Потрібно створювати передумови, щоб молодь розуміла, що варто розвиватися. Ми хочемо бачити, що у кінці пройденного шляху буде результат».

Скалаподільська об'єднана громада Тернопільської області. У кожному населеному пункті мають проводитися тренінги для молоді. Для цього типовим проєктом може бути культурний центр, який потрібен для тренінгів з управління проєктами. Центр покликаний навчати людей змінювати свою вулицю, село, громаду, шукати бюджети, оформляти документи, комунікувати з владою та правильно використовувати кошти.

Ми створюємо молодіжну платформу, у рамках якої проводитимуться культурні, освітні заходи та тренінги. Нам бракує досвіду, тому ми проходимо тренінги з бюджету участі, а кілька членів Молодіжної Ради брали участь у школі лідерства. Але таке навчання має охоплювати ширше коло молоді, має стати масовими, охопити всю молодь громади, щоб ми були на одній хвилі. Окрім навчання – потрібне менторство.

Щодо молодіжних активістів, то вони теж розуміють, що ентузіазм вичерпується, і хочуть бачити реальні перспективи своєї діяльності. Суттєвою проблемою залишається працевлаштування, соціальні ліфти та кар'єрне зростання на місцях.

Голова Молодіжної ради Старобогородчанської об'єднаної громади Івано-Франківської області повідомляє, що вони створили молодіжну платформу, «у рамках якої проводитимуться культурні, освітні заходи та тренінги. Нам бракує досвіду, тому ми проходимо тренінги з бюджету участі, а кілька членів Молодіжної Ради брали участь у школі лідерства. Але таке навчання має охоплювати ширше коло молоді, має стати масовими, охопити всю молодь громади, щоб ми були на одній хвилі».

4. ВПРОВАДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ ПРОЕКТІВ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Залучення молоді до активної діяльності через безпосередню участь у реалізації різноманітних проектів, спрямованих на розвиток місцевої громади у сфері культури, дозвілля, спорту, освіти, тощо.

МЕТА

Надати молодим людям можливість для реалізації отриманих впродовж навчання навиків, а також навчатись через діяльність.

АУДИТОРІЯ

Активні мешканці ОТГ, молодь

КОМЕНТАРІ

У вересні 2017 року у Бобринецькій громаді Кіровоградської області відкрили спортивний багатофункціональний майданчик, побудований за підтримки DOBRE. Це – перший в Бобринці спортивний майданчик європейського зразка зі спеціальним покриттям, новими баскетбольними щитами, місцями для глядачів та огорожею.

А у Царичанській селищній об'єднаній громаді презентували свій молодіжний проект – STEM клас. В основі STEM методики

Іван Назар,
голова Галицинівської об'єднаної громади

«Ми прагнемо залучити якнайбільше мешканців громади до змістовного дозвілля. Тому ці два проекти доповнюють один одного. А те, що і ресурсний центр, і клуб кіномистецтва розташовані в приміщенні сільради, доводить, що мешканці громади та представники місцевого самоврядування є одним цілим».

освіти лежать наука, технології, інженерія та математика (від англійських слів Science, Technology, Engineering та Mathematics, які і формують аббревіатуру STEM). Ці дисципліни вивчаються у комплексі. Головний принцип STEM освіти – не зазубрювання формул, а практичне застосування, втілення у життя вивченого матеріалу. Програма DOBRE надала Царичанському STEM класу новітнє обладнання: 2 дрони, потужний телескоп та мультимедійну дошку.

Молодь Прибужанівської громади у рамках Молодіжного форуму «DOBRE Дій»

Андрій Кравченко,
голова Молодіжної ради Прибужанівської об'єднаної громади Миколаївської області

«Наші активісти провели акцію «Ми – за чисте довкілля». Вийшли на берег Південного Бугу, подивилися, як там відпочивають люди, як вони сміються навколо себе, і вирішили власним прикладом привернути їхню увагу. Купили морозиво, зробили великий сміттєвий бак та демонстративно викидали туди сміття. Ми розказували відпочиваючим, як необхідно правильно поводитися зі сміттям та як його утилізувати».

підготувала проект центрів дозвілля у кожному селі громади. Але окрім цього, вони часто вдаються до креативних ідей: закликають у громадському транспорті поступатися місцем старшим, влаштовують екологічні флешмоби.

Унікальну гру, яка розроблена за типом монополії презентували у Тереховлі. Її назва – «Творець громади».

Автор гри – директор Тереховлянського музею-майстерні Володимир Худий. Загальна концепція «Творця громади», підбірка історичних фактів, велике ігрове поле із найкращими фото, бронзові деталі, ігрові гроші – намагався продумати усе.

Володимир Худий вважає, що гра стане в нагоді Центрам КіД, бібліотекам та іншим закладам культури Тереховлянської громади для проведення активного дозвілля мешканців, знайомства з громадою, її історією, цікавими місцями.

Потреба у створенні Клубу кіномистецтв, який отримав назву «The SAME», виникла декілька років тому. Ще в 2016 році активна молодь громади провела відео-школу та еко-школу для молодих журналістів. Виявилось, що багато юнаків та дівчат зацікавлені у фото- й відеозйомках. Тож представники молодіжної ради

взяли участь у конкурсі «Місцеві ініціативи для розвитку громад», який в рамках програми DOBRE проводив БФ «Ласка». За виділені кошти вони придбали проектор, екран, квадрокоптер, фотоапарати, ноутбуки, графічні планшети, які допоможуть знімати та монтувати ролики про життя Галицинівської об'єднаної громади.

Ще одним успішно реалізованим проектом для молоді може пишатись громада Байковецької ОТГ, де за сприяння програми DOBRE запустили першу сільську автоматизовану обсерваторію на відкритті була присутня Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Марі Йованович.

«Перша сільська шкільна обсерваторія в Україні стане навчальним центром для всіх учнів шкіл нашої громади. Діти, досліджуючи світ у всій його красі, будуть захоплюватися незбагненними масштабами Всесвіту, величчю та досконалістю задумів Творця, розвивати свій розум та зміцнювати віру, адже, як відзначив у своїй праці "Про співвідношення віри і розуму" Папа Римський Іван Павло II: "Віра і розум – ніби два крила, на яких людський дух підноситься до споглядання істини"», – зазначили в громаді.

5. ЯРМАРОК МОЖЛИВОСТЕЙ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Зокрема, в Олександрівській ОТГ, ярмарок проводиться вже третій рік поспіль в рамках діяльності молодіжної ради навесні. Кожного року, він відбувається по черзі в різних населених пунктах громади. В організації ярмарку приймають участь районний Центр зайнятості населення, центр правової допомоги. Спеціально створюється оргкомітет і вирішується, які професії будуть презентовані. До прикладу, в останні два роки молодь була ознайомлена з такими професіями, як еколога, режисера, журналіста, фотографа, юриста, механізатора, вихователя.

АУДИТОРІЯ

Захід розрахований на 100+ молодих осіб віком 15-35 років

КОМЕНТАРІ

Наталія Озерянська,
Олександрівська ОТГ:

«У нас в громаді багато локацій, де збирається молодь, але обладнаних молодіжних просторів обмаль. Нам потрібно щоб існуючі заклади проводили ті заходи, які будуть нам цікаві та необхідні».

МЕТА

Ознайомити молодих людей із можливостями розвитку в громаді та за її межами, сприяти підвищенню рівня освіченості, формування професійних компетенцій та конкурентоздатності на ринку праці. Поширити інформацію про існуючі ініціативи, проекти та програми, до яких може долучитися молодь.

ТРИВАЛІСТЬ

1 день

ЗАСОБИ

Презентації учасників ярмарку, роздаткові матеріали, спілкування молоді із учасниками ярмарку.

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сформувати список учасників (вендорів) ярмарку, визначити місце проведення ярмарку, здійснити логістичну підготовку (оформлення залу, налаштування апаратури, виконання побажань вендорів), провести захід, зібрати відгуки та провести оцінювання заходу.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Столи для учасників ярмарку, проектор та екран для загальних презентацій, за потребою мікрофон та аудіосистема, канцелярські товари.

6. ТРЕНІНГ З МОЛОДІЖНОГО ЛІДЕРСТВА ТА ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Одноденний інтерактивний тренінг, сфокусований на розвитку лідерського потенціалу молоді, підвищенні рівня участі молодих людей у процесах розвитку локальних громад, розвитку знань у сфері проектного менеджменту.

АУДИТОРІЯ

26 учасників віком 18-35 років

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Визначити приміщення, сформувати список учасників, провести підготовку логістичної частини, провести захід та його подальше оцінювання.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальний простір, проектор, екран, фліпчартна дошка, канцелярські товари для роботи у групах та індивідуальної роботи.

МЕТА

Ознайомити учасників з практичними інструментами посилення їх спроможності та участі у формуванні політики громади, створення проектів розвитку місцевого середовища, способами взаємодії з владою та посилити лідерські навички молодих людей.

ТРИВАЛІСТЬ

1 день (8 годин з двома перервами)

ЗАСОБИ

Робота в групах, визначення проблем та способів їх вирішення за допомогою методики «Дерево проблем», фасилітоване обговорення, інтерактивна вправа «Щаблями влади» для формування багаторонного розуміння спроможності різних щаблів населення, симуляційні ігри.

КОМЕНТАРІ

Олена,
учениця Корнинської школи

«У нас в громаді багато локацій, де збирається молодь, але обладнаних молодіжних просторів обмаль. Нам потрібно щоб існуючі заклади проводили ті заходи, які будуть нам цікаві та необхідні».

У Корнині молодь та фахівці ОТГ вивчали проектний менеджмент. Робоча група з розробки Стратегії розвитку Корнинської ОТГ до 2027 року спільно із учнями старших класів шкіл громади пройшла тренінг із проектного менеджменту. Команда школярів разом шукали ідеї розвитку молодіжного руху, трансформації бібліотек та сільських будинків культури. В результаті мозкового штурму було напрацьовано 20 ідей, три із яких команди розписали у вигляді проектів.

А представники Царичанської селищної ради взяли участь у навчальній програмі «U-GO! (U – Government Official): Ти – посадовець!», організованої програмою DOBRE, де презентували майбутній проект громади по створенню на базі КЗК «Царичанська центральна бібліотека» комплексного культурного та ділового центру Царичанської селищної ради (Coworking Space).

7. УЧНІВСЬКІ ОБМІНИ МІЖ ГРОМАДАМИ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Середньотермінові обміни унями шкіл різних громад задля навчання, вивчення нового середовища, активного спілкування між представниками різних громад, багатостороннього розвитку школярів.

МЕТА

Створити можливість для молодіжного культурного обміну між представниками шкіл з громад різних регіонів, для формування ефективного діалогу, розвитку школярів та вивчення нового для них середовища, обміну думками та ідеями, що в перспективі можуть перерости у повноцінні проекти розвитку громад.

ТРИВАЛІСТЬ

1 навчальний семестр

АУДИТОРІЯ

Школярі 13-16 років

КОМЕНТАРІ

Учні шкіл Баранівської ОТГ напрацювали ідею проекту «Галопом по громадам» для учнівського обміну між громадами. «Ми пропонуємо обмінюватись учнями на певний час між школами. Тобто наші учні їдуть в одну громаду, а звідти до нас. І діти там живуть, навчаються, розвиваються та знайомляться із середовищем своїх однолітків», – розповіла Дарина, учениця Баранівської гімназії.

Команда Баранівської ОТГ вже на працювала проект скеледрому, який вже подали на бюджет участі. Нині вдалось сформувавши понад 20 ідей для розвитку молодіжного середовища.

Оксана Загорська,
керівник проекту «Молодіжний кластер органічного підприємництва» Баранівської ОТГ

«Активізація молоді – процес, який сприятиме розвитку громади.
Але як це робити? Сьогодні ми на шляху до активного громадянського суспільства, і починаємо з молоді».

8. СТВОРЕННЯ МОЛОДІЖНИХ ПРОСТОРІВ ТА ЦЕНТРІВ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Середньотермінові обміни унями шкіл різних громад задля навчання, вивчення нового середовища, активного спілкування між представниками різних громад, багатостороннього розвитку школярів.

МЕТА

Створення якісного середовища для проведення дозвілля, творчості, навчання мешканців громади, а також активізація молоді навколо реалізації інфраструктурного проекту в ОТГ.

КОМЕНТАРІ

Мешканці Доманівської ОТГ змогли за сприяння програми DOBRE створити власний простір для творчості та розвитку. Тепер у творчому просторі «ПораДій» проходять заняття з фітнесу, танців для дорослих, дитячі свята, дискотеки, різноманітні тренінги й майстер-класи. Дехто приходять сюди попрацювати, скориставшись безкоштовним Wi-Fi. Також тут функціонує міні-кав'ярня, де відвідувачі можуть придбати напої й ласощі. Це, до речі, перший крок до соціального підприємництва, яке прагнуть розвивати в громаді. А найближчим часом у коворкінг-центрі планують відкрити зону відпочинку для наймолодших мешканців Доманівщини, або навіть власну телевізійну студію.

Оригінально втілили ініціативу зі створення громадського простору активні мешканці Мерев'янської ОТГ. Спільними зусиллями волонтерів, ентузіазмом та за допомогою проведення декількох майстер-класів тут створили з колишнього металобрухту перший громадський простір на колесах DOBRE-BUS – мобільний осередок громадської активності у громаді.

9. РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ

(спорт, молодіжні простори)

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Залучення молоді до активного розвитку локальних громад шляхом реалізації твердих проектів, створення та модернізації інфраструктури – розвиток спортивних та культурних об'єктів, імплементація нових форматів взаємодії з громадою.

ТРИВАЛІСТЬ

В залежності від потреб громади – від 1 року.

ЗАСОБИ

Аналіз, обговорення, партисипативна реалізація

ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Залежить від конкретного проекту

КОМЕНТАРІ

У молоді кожної громади свої рецепти. У Великогаївській громаді вирішили зробити ставку на спорт. Місцевий стадіон став домашнім полем для Тернопільської Ниви, а місцева команда – ФК «Агрон» – стабільно претендує на чемпіонство області. Окрім власного футбольного стадіону у громаді є 8 футбольних полів, 8 спортзалів, 9 волейбольних майданчиків та майданчик для пляжного волейболу. Більше того, нещодавно у громади приїжджали представники мадридського Реалу та проводили майстер-класи для молодих футболістів.

Покровська громада робить акцент на різних формах дозвілля молоді. Ключова мета – зацікавити молодь та дітей перебувати у громаді. Молодь громади привела до ладу закинтий стадіон, зараз там займаються секції карате. У розробці – тренажерний зал під відкритим небом. Вже затверджений проект роллердрому, під який громада зараз шукає кошти.

МЕТА

Підвищити участь молодих людей у активному житті громади завдяки створенню та розвитку інфраструктури, яка надасть умови для реалізації спортивного та творчого потенціалу молоді.

АУДИТОРІЯ

Мешканці локальної громади

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Провести аналіз існуючої інфраструктури, провести опитування та аналіз потреб молоді у інфраструктурних об'єктах, розробити детальний план реалізації проектів, імплементувати кожну фазу проекту, залучаючи молодих людей, провести оцінку та перейти до наступного етапу розвитку інфраструктури громади.

10. РЕСУРСИ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Peace Corps, українські провайдери послуг з розвитку спроможності

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Залучення до участі у розвитку молодіжної спроможності українських та зарубіжних ресурсів, таких як волонтери Корпусу Миру США (Peace Corps), волонтери European Solidarity Corps, а також інших провайдерів послуг розвитку спроможності для забезпечення комплексного підходу у розвитку локальної громади. Волонтери Корпусу Миру США, маючи профіль у розвитку громад, розвитку молоді та навчанні англійській мові, а також працюючи постійно з громадою, через свою діяльність підвищують потенціал та спроможність всієї громади та молоді зокрема. Залучення ресурсів інших провайдерів послуг спроможності, участь у грантових програмах та проектах дозволяє розширити спектр напрямів для залучення молоді.

ТРИВАЛІСТЬ

Від 1 року

МЕТА

Підвищити спроможність та рівень залученості молоді у процеси розвитку громад шляхом використання ресурсів міжнародних та українських постачальників.

КОМЕНТАРІ

Молода Старобогородчанська громада активно взялася за екологічні акції: там прибирають річки та сортують сміття. А на кошти, отримані від здачі відсортованої вторсировини – закуповують фарби для благоустрою. Молодь громади також привела до ладу стадіон. Там провели благодійний футбольний матч: всі кошти пішли на закупівлю канцтоварів у дитячі будинки у зоні АТО.

Молодь в Асканії-Нова зі своїми ідеями одразу звернулася до місцевої влади.

Великогаївська ОТГ підсилилась добровольцем програми Корпусу Миру США Таєм Смітом, що працює за напрямком «Молодіжний розвиток». Сьогодні Таю у його роботі допомагають усі: і працівники сільської ради, і директора шкіл, і завідувачі будинків культури і звичайно молодь Великогаївської громади.

Одним з результатів співпраці громади з американським добровольцем став запуск у селі Великі Гаї клубу вільної практичної англійської мови для дітей та вікової аудиторії 16+.

Залучення до участі у розвитку молодіжної спроможності українських та зарубіжних ресурсів, таких як волонтери Корпусу Миру США (Peace Corps), волонтери European Solidarity Corps, а також інших провайдерів послуг розвитку спроможності для забезпечення комплексного підходу у розвитку локальної громади. Серед цікавих ресурсів які постійно пропонують цікаві можливості слід визначити веб-сторінку про молодіжні ради (<http://youthcouncil.com.ua/>), Ресурсний центр «Гурт» (<https://gurt.org.ua/>), Громадський простір (<https://www.prostir.ua/>), «Молодіжний працівник» (<http://youth-worker.org.ua/>), а також інформаційні розсилки новин від Міністерства молоді та спорту з можливостями (<http://dsmsu.gov.ua/>).

1. ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ АКТИВНОЇ МОЛОДІ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Залучення молодих осіб, що беруть активну участь у розвитку локальної громади до повноцінної роботи над творенням змін в ОТГ, використовуючи професійні навички та особисті якості окремих молодих активістів. Органи влади ОТГ, будучи відносно ново-сформованими утвореннями, з широким спектром завдань, потребують нових осіб зі свіжим баченням та освітою, яким може бути забезпечене працевлаштування та професійне зростання.

МЕТА

Залучити найбільш вмотивовану та активну молодь до роботи на користь місцевої громади.

КОМЕНТАРІ

Василь Телеп,
Молодий активіст Баранівської ОТГ

«Сьогодні я допомагаю громаді у питаннях державних субсидій, оподаткування та створення бази даних нерухомого майна. Працюю у робочій групі з питань місцевого економічного розвитку, яка була створена за підтримки USAID та займається створенням асоціації місцевого економічного розвитку, яка допомагатиме нашим підприємцям просувати свої товари та послуги не лише на місцевому ринку, але й зовні. Я також продовжую виконувати свої обов'язки у складі громадської організації, яку ми заснували. Вважаю, що таке поєднання може створити синергію, яка піде на користь нашій громаді».

Молодий активіст з Байковецької ОТГ Василь Телеп став провідником змін у своїй територіальній громаді та прикладом для наслідування для інших молодих українців. Молодіжний форум, який відбувся минулого року, допоміг йому реалізувати свої таланти на практиці та втілити бачення, яке допомагає поліпшити рівень життя у місцевій громаді.

Використовуючи набуті знання та навички, він розробив ідею створення відкритих спортивних майданчиків у кожному з сіл, які належать до ОТГ. Василь представив свій план на розгляд співгромадян та отримав підтримку з боку місцевої влади.

Згодом за допомоги з боку USAID Телеп і його однодумці створили та зареєстрували громадську організацію у сфері місцевого розвитку.

Після участі у форумі Телеп став активніше працювати на рівні місцевої громади: зокрема, його громадська організація провела благодійний бал та мистецький аукціон, де вдалося зібрати 30 тис. гривень на закупівлю медичного обладнання для місцевої лабораторії.

2. СТАЖУВАННЯ МОЛОДІ в органах влади ОТГ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Стажування активних та зацікавлених молодих людей, які прагнуть отримати практичний досвід адміністрування, у органах місцевого самоврядування.

МЕТА

Створення системної програми стажування молоді у органах влади ОТГ для формування практичних навичок, теоретичних знань та безпосереднього залучення молодих людей до управління. Для органів самоврядування це можливість отримати кваліфіковані та вмотивовані кадри для майбутньої постійної роботи.

ТРИВАЛІСТЬ

2 місяці

АУДИТОРІЯ

Молодь ОТГ, віком 18-25 років

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сформуванню програму з чіткими завданнями для стажерів, оголошення про стажування, набір учасників, проведення роботи протягом 2 місяців, відповідно до попереднього плану, проведення аналізу роботи, підбиття підсумків, відзначення учасників стажування.

КОМЕНТАРІ

Дмитро Микиша,
заступник міського голови

Спеціалістами відділу Міжнародних відносин та проектно-інвестиційної діяльності, разом із фахівцями програми DOBRE, були розроблені індивідуальні програми для кожного учасника стажування. Цікаві два тижні продовжувались кожного дня насиченою програмою: від ознайомлення з міжнародними проектами до участі в місцевих подіях обласного значення. Харченко Анна, Алексенко Ксенія, Д'яченко Єлізавета з перших днів зарекомендували себе з позитивної сторони та тримали цю планку до останнього дня стажування. А Фурсова Дар'я, яка пройшла Школу проектного менеджменту, що відбулась у Старому Салтові, брала активну участь у різноманітних подіях під егідою програми DOBRE, по закінченню стажування взагалі отримала запрошення працювати у міській раді!

3. МОЛОДІЖНИЙ ПРАЦІВНИК в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ)

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Навчальна програма «Молодіжний працівник в ОТГ», розроблена Міністерством молоді та спорту України та Програмою розвитку ООН в Україні, і реалізована програмою DOBRE та Державним інститутом сімейної та молодіжної політики. Програма складається з трьох навчальних етапів та включає базовий курс для молодіжних працівників, спеціалізований тренінг із залучення волонтерів, а також спеціалізований тренінг з адвокації. Програма базується на принципах неформальної освіти, що робить її доступною для широкого кола представників суміжних галузей. Щоб пройти навчання за Програмою, не потрібно мати спеціальну освіту, рекомендаційні листи від керівництва чи бути представником певних організацій. Єдина умова до участі: досвід та бажання працювати з молоддю. Особливістю даної програми є використання учасниками отриманих знань в свої повсякденній роботі за менторської підтримки консультантів з питань молодіжної політики.

АУДИТОРІЯ

- » лідери та активісти громадських та благодійних організацій, які працюють з молоддю;
- » державні службовці, відповідальні за реалізацію молодіжної політики на місцевому та регіональному рівні (зокрема вчителі, працівники бібліотек, будинків культури тощо);
- » працівники інших організацій, залучених до роботи з молоддю незалежно від форми власності.

МЕТА

Підвищити компетенції молодіжних лідерів та фахівців молодіжної галузі в умовах децентралізації задля підвищення ефективності планування та реалізації молодіжної роботи на місцевому рівні, що в свою чергу сприятиме підвищенню активності молоді та їх залученню до життя і розвитку громади.

ТРИВАЛІСТЬ

Загальна тривалість - 7 місяців
Тривалість 1 тренінгу – 3 дні

ЗАСОБИ

Неформальна освіта, менторство

ЗАВДАННЯ ТРЕНІНГІВ:

- » Метою **базового тренінгу Молодіжний працівник в ОТГ** є підвищення кваліфікації фахівців молодіжної галузі задля ефективного впровадження молодіжної роботи, налагодити ефективний діалог між активістами та відділами відповідальними за роботу з молоддю та надати інформацію про кращі практики реалізації молодіжної політики в ОТГ, і в Україні загалом.
- » Тренінг з **«Залучення та координації волонтерів»** покликаний надати представникам ОТГ знання та навички, які допоможуть ефективно взаємодіяти з волонтерами, аби волонтерська діяльність в громаді була скоординованою, ефективною та мала позитивний вплив на розвиток ОТГ.
- » Метою **тренінгу з Адвокації в ОТГ** є надати представникам ОТГ знання та навички для проведення ефективних адвокаційних кампаній, які допоможуть якісно взаємодіяти з мешканцями громади та владою для затвердження важливих рішень задля розвитку громади.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ МІЖ ТРЕНІНГАМИ:

- » Розробка Молодіжного паспорту громади, що включає дослідження можливостей громади, визначення потреб молоді, оприлюднення результатів дослідження та публічне обговорення пріоритетів щодо подальшого розвитку молоді в громаді.
- » Дане завдання є підготовчим етапом для розробки чи перегляду існуючої цільової програми «Молодь ОТГ».
- » Спланувати та провести важливий для громади захід/ініціативу, залучаючи волонтерів з різних населених пунктів громади відповідно до циклу волонтерського проекту.
- » Проведення адвокаційної кампанії щодо затвердження місцевої цільової програми «Молодь ОТГ», введення посади особи відповідальної за роботу з молоддю, відкриття молодіжного центру чи інші кроки з Дорожньої карти розвитку молодіжної роботи в ОТГ.

1. МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Хорошим прикладом просвітницької діяльності в контексті поширення ідея молодіжного підприємництва та роботи з молоддю є функціонування Клубу молодого підприємця, на базі бібліотеки в м. Заліщики. Для молоді проводяться опитування, практичні лекції та дискусії, які повинні не лише задовольнити потребу молоді в інформації, а й наблизити їх більше до потреб ринку праці.

Важливим елементом розвитку молодіжного підприємництва є прийняття цільових програм або внесення змін в існуючі, з особливим акцентом на підтримці молоді та їх підприємницьких здібностей. Зокрема, такі програми прийняті та в процесі реалізації в таких населених пунктах як Миколаїв, Хмельницький, Волочиськ, Васильківська ОТГ.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Необхідне технічне забезпечення для комфортної та ефективної роботи 40 осіб

МЕТА

Створити можливості для реалізації проєктів молодіжного підприємництва, посилити необхідні навички та компетенції молоді, підтримати перспективні ідеї, що спрямовані на багатосторонній розвиток громад.

ТРИВАЛІСТЬ

Дві доби

ЗАСОБИ

Презентація, робота у командах, менторська підтримка, проєктий менеджмент

АУДИТОРІЯ

40 активних молодих людей

КОМЕНТАРІ

Хакатони підприємницьких проєктів можуть стати хорошим містком співпраці для влади, бізнесу та молоді в контексті напрацювання ідей, підвищення навичок, і звісно реалізації найбільш значущих проєктів. До прикладу, більше шістдесят молодіжних активістів з 10 об'єднаних громад Тернопільщини долучилися до хакатону «Активуй громаду». Учасники вивчали приклади успішних ініціатив, разом із менторами генерували ідеї залучення населення у своїх громадах, а також розробляли покрокову карту їх втілення.

2. СТИПЕНДІЇ ДЛЯ МОЛОДІ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Запровадження системи фінансового сприяння для навчання та розвитку талановитої молоді за рахунок бюджету ОТГ та використання сторонніх можливостей (фонди, гранти, конкурси).

ТРИВАЛІСТЬ

Раз на рік

ЗАСОБИ

Стипендія

АУДИТОРІЯ

Молодь ОТГ

МЕТА

Надати обдарованій і талановитій молоді можливості для подальшого розвитку, навчання, реалізації практичних ідей шляхом впровадження системи фінансових стимулів.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Виділений бюджет в загальному бюджеті ОТГ, гранти та програмні ініціативи відзначення успішної молоді від міжнародних та національних фондів, урядових структур

КОМЕНТАРІ

Такий інструмент вже працює в Баштанській ОТГ. Адже стипендії це хороша можливість простимулювати активну молодь з метою подальшого заохочення до участі в громадській, спортивній чи науковій діяльності учнів. Також це хороша можливість залучити молодь до реалізації проєктів на благо розвитку громади. Така стипендія може виплачуватись за конкретні досягнення – перемоги в конкурсах, олімпіадах, активну участь в громадських проєктах в громаді так і за поза її межами.

1. БЮДЖЕТ УЧАСТІ

ОПИС ІНСТРУМЕНТУ

Бюджет участі – це демократичний процес, який надає можливість кожному жителю брати участь в розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення міста/ОТГ та/або голосування за них.

Створення механізму для фінансового забезпечення проєктів розвитку громади, зокрема молодіжних проєктів, шляхом залучення мешканців громади та місцевої влади до розробки проєктів розвитку локальної громади та їх фінансового забезпечення. Даний інструмент дозволяє залучити необхідну кількість ресурсів для вирішення актуальних проблем та, водночас, активізує громаду, що безпосередньо залучена до процесу.

ТРИВАЛІСТЬ

Від 1 року

ЗАСОБИ

Партисипація, проєктна діяльність, консультування та менторська підтримка

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Портал для реалізації функціонування програми бюджету участі, платформа для голосування

МЕТА

Створити платформу для створення та фінансування ініціатив громади за рахунок бюджету громади, активізувати мешканців громади до безпосереднього прийняття рішень, що стосуються розподілу місцевого бюджету, надати можливість для постійного контролю за розподілом ресурсів, спрямованих на допомогу у реалізації проєктів. Молодь в ОТГ, як потенційно активна частина громади, отримує можливість розробити власні проєкти, які вирішуватимуть проблеми, актуальні саме в конкретній громаді, навчиться презентувати власні ідеї, залучати інших мешканців громади до активного голосування, ознайомиться з процесом оформлення всієї необхідної проєктної та звітної документації, а також навчиться ефективно співпрацювати з органами влади у питаннях, що стосуються реалізації проєктів розвитку.

АУДИТОРІЯ

Активні мешканці громади

КРОКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Запуск порталу бюджету участі, інформаційна кампанія у громаді, збір проєктних пропозицій від мешканців, голосування за проєкти зі сторони громади, голосування за проєкти зі сторони депутатів Ради ОТГ, реалізація відібраних проєктів, звітування, постійна інформаційна підтримка реалізованих ініціатив.

КОМЕНТАРІ

Мешканці Кочубеївської ОТГ, що на Херсонщині не відразу активно долучилися до створення проєктів за допомогою бюджету участі. Однак вже за рік, ситуація з кількістю поданих проєктів, а, відповідно, і фінансування суттєво покращилась.

У 2017 році було виділено 50 тисяч гривень та подано всього 3 проєкти. У людей не було чіткого розуміння, як оформити свої ідеї, були певні сумніви й недовіра до влади.

Але після того, як мешканці сіл побачили, що автори проєктів справді отримали гроші й почали втілювати свої ідеї в життя, інтерес до бюджету участі зріс. Тим більш, що й можливостей стало більше – на 2018 рік депутати проголосували за виділення 100 тисяч гривень на громадський бюджет.

На Фестивалі громад, що організовувався восени 2018 року в селищі Заводське Тернопільської області в рамках програми DOBRE, кожна з громад-партнерів представляла зміни в своїй ОТГ після об'єднання. Мешканці та керівництво громад розповіли про залучення громадян до спільних ініціатив, прозоре управління, запровадження бюджету участі та електронних петицій. Так, в Іванівській гро-

маді за впровадження бюджету участі проголосувало 25% населення громади, а це – принаймні одна особа з кожного домогосподарства. За кошти бюджету участі в громаді вже встигли провести реконструкцію підлоги та дверей у спортзалі. У Тербовлянській громаді за впровадження бюджету участі проголосували раніше, а зараз вже активно втілюють проєкти. Ця громада розказала про п'ять проєктів за рахунок бюджету участі, вартість кожного з них – 100 000 гривень.

Сергій Дмитриченко,
завідувач сектору залучення інвестицій
Кочубеївської ОТГ

«У минулому році люди ще не до кінця розуміли, що це таке. В цьому році вони вже були більш активні, було залучено багато молоді, проводились обговорення. Люди приходили вже дійсно зі своїми пропозиціями, як це має бути. Ми узгодили організаційні моменти, зараз йде голосування по старостинським округам, чекаємо результату».

